

HGW OOK IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS

Op veel basisscholen is een start gemaakt met handelingsgericht werken (HGW). Het komt van pas bij het realiseren van Passend Onderwijs en draagt bij aan een professioneel en positief werkklimaat. Ondanks de verschillen met het basisonderwijs, is HGW ook in het voortgezet onderwijs (VO) goed bruikbaar. Hieronder lees je op welke manier begeleiders hieraan kunnen bijdragen.

Tekst: Magda van der Wulp en Alyce Zandbergen

HGW concretiseert goed onderwijs en doeltreffende leerlingbegeleiding zodat docenten beter kunnen omgaan met de overeenkomsten en de verschillen tussen de leerlingen in hun klas'. (Pameijer, Van Beukering, Van der Wulp & Zandbergen, 2012). Voor

'goed onderwijs' is geen eenduidige, sluitende formule voor handen. HGW maakt gebruik van kansrijke aanpakken, ondersteund door wetenschappelijke onderbouwing en benut kennis gebaseerd op ervaringen van professionals in de onderwijspraktijk. Onderwijs en begeleiding (zorg) zijn geen gescheiden

ZEVEN UITGANGSPUNTEN

- 1 De werkwijze is doelgericht.** Ambitieuze doelen en effectieve feedback zijn belangrijke kenmerken van goed onderwijs. Begeleiders werken dus vanuit doelen: welke opbrengsten willen we bereiken? Waar werken we naartoe met betrekking tot leren, motivatie en sociale competenties? Want: zonder doelen, geen richting!
- 2 Het gaat om afstemming en wisselwerking.** Jongeren ontwikkelen zich in wisselwerking met hun omgeving. Begeleiders kijken daarom niet alleen naar leerlingkenmerken, maar ook naar kenmerken van de onderwijsomgeving. De wisselwerking tussen de aanpak van de docent en het gedrag van zijn leerlingen is dus onderwerp van gesprek en observatie.
- 3 Onderwijsbehoeften van de leerlingen staan centraal.** Als de doelen bekend zijn, gaat het vervolgens om de vraag: wat heeft de leerling nodig om deze doelen te behalen? Het gaat dus niet zozeer om wat de leerling heeft of is, maar om de vraag wat hij/zij nodig heeft. Dit stimuleert het denken over omgaan met verschillen. De vraag: 'hoe leert deze leerling het beste?' leidt naar onderwijsbehoeften. Een begeleider kan hierbij structuur aanbrengen met de hulpmiddelen (zie andere kader).
- 4 Mentoren en docenten maken het verschil.** Zij hebben in school de meeste invloed op leerlingen. Effectieve instructie, gerichte feedback en sterke pedagogische vaardigheden zorgen voor betere resultaten. Het gaat naast de onderwijsbehoeften van de leerlingen ook over de ondersteuningsbehoeften van docenten. De begeleider vraagt hier gericht naar.
- 5 Positieve aspecten zijn van groot belang.** Menselijk is dat hoe meer we ons zorgen maken, hoe meer we ons richten op wat niet goed gaat. Positieve aspecten daarentegen bieden perspectief: aanknopingspunten en een ingang voor de aanpak. Dat wat goed gaat, breiden we verder uit.
- 6 Betrokkenen werken constructief samen.** Constructieve communicatie met leerlingen en hun ouders is effectief bij het verbeteren van de leerprestaties en het welbevinden van leerlingen. Samenwerking tussen docenten onderling en met leerlingen, ouders en begeleiders draagt bij aan schoolsucces. Het leidt bovendien tot minder verzuim en schooluitval.
- 7 De werkwijze is systematisch en transparant.** De school heeft een heldere en inzichtelijke onderwijs- en begeleidingsroute (Clijsen, Beek, van de Beek, & Herp, 2011). Het is duidelijk wie wat doet, wanneer, hoe en waarom. Er wordt systematisch op verschillende niveaus geëvalueerd: is dat wat we doen effectief gebleken en waarom? Betrokkenen zijn open over hun manier van werken, over hun plannen en motieven. HGW biedt hen een gemeenschappelijke taal.

zaken. We streven allereerst naar begeleiding in de klas, met als doel een zo preventief mogelijke aanpak. Het primaire proces staat hierbij centraal. Docenten zijn de spil bij het omgaan met overeenkomsten en verschillen tussen leerlingen. Dat impliceert een visie waarbij verschillen vanzelfsprekend zijn en een attitude om er bewust en vakkundig mee om te gaan. HGW baseert zich op zeven uitgangspunten die steeds de 'kapstok' zijn voor het handelen van docenten en begeleiders in en rondom de school. De uitgangspunten hangen onderling samen en bieden een wenselijk kader oftewel een ideale werkwijze. (zie kader voor de zeven uitgangspunten)

ROL VAN DE BEGELEIDER

In de VO-school werken zowel interne als externe begeleiders op verschillende terreinen, bijvoorbeeld rondom een individuele leerling, bij de overdracht of in de klas. Hieronder beschrijven we hoe een begeleider op die terreinen handelingsgericht kan werken. Het motto daarbij is: wacht niet, praat niet te lang, maak keuzes, ga aan de slag, experimenteer, reflecteer en evalueer!

ALS HET GAAT OM EEN INDIVIDUELE LEERLING

Waar begeleiders zich vaak focussen op de specifieke problemen van een leerling, ligt het accent bij HGW veel meer op de leerling in wisselwerking met de omgeving (docenten, medeleerlingen, ouders). Begeleiders bekijken en bespreken de aanpak van de docent(en), het effect daarvan op de leerling(en), op de rol van medeleerlingen en die van ouders. Dat betekent voor veel docenten een omslag in attitude. Namelijk van 'deze leerling moet zich aan ons onderwijs of aan mij als docent aanpassen' naar 'wat kunnen wij of wat kan ik anders doen, zodat het deze leerling(en) wel lukt om dit doel te halen?'

Begeleiders denken oplossingsgericht in plaats van probleemgericht. Zij betrekken de leerling bij het formuleren van zijn/haar onderwijsbehoeften en ondersteunen hen bij het opstellen van een eigen leerlingplan. Zo wordt het een plan van de leerling in plaats van over de leerling. In gesprek met ouders benutten begeleiders hun ervaringsdeskundigheid. Ouders kunnen het plan bovendien ondersteunen door expliciet achter het schoolbeleid te staan en het plan thuis te bespreken.

In 2012 is het boek 'Handelingsgericht werken in het voortgezet onderwijs' uitgekomen. Lees de recensie hierover op pagina 21.

ALS HET GAAT OM DE OVERDRACHT

Een doorgaande lijn van basis- naar voortgezet onderwijs of van de ene naar de andere klas, vraagt om een goede overdracht. In een handelingsgerichte overdracht wordt overdragen 'wat de leerling nodig heeft voor schoolsucces en wat goed (en minder goed) werkt bij deze leerling'. Deze gegevens geven direct aanwijzingen voor het handelen van docenten. Dus, in plaats van het overdragen van een 'probleemleerling' of 'probleemklas' en de kenmerken ervan, dragen we onderwijsbehoeften en succesvolle oplossingen over. De ontvangende VO-school bepaalt vervolgens wat daarvan bruikbaar en haalbaar is: 'wat is nodig, wat kunnen we bieden, hoe krijgen we het voor elkaar?' Begeleiders spelen ook hier een belangrijke rol: door het stellen van de juiste vragen en het maken van gedegen (transactionele) analyses verkrijgen ze de juiste informatie om direct en effectief aan de slag te gaan met een haalbare aanpak.

ALS HET GAAT OM DE KLAS

Aandacht voor het primaire proces is cruciaal omdat in de visie van HGW onderwijs en begeleiding/zorg niet gescheiden zijn. Juist in de klas, bij de docenten, gaat het om het afstemmen van de aanpak op de onderwijsbehoeften van leerlingen. Door te variëren in pedagogische aanpak, instructie, feedback en werkvormen, maken mentoren en docenten het verschil. De nadruk ligt op preventie en snel aanpakken in plaats van op afwachten en remediëren. Begeleiders en docenten zitten samen – dus niet in gescheiden circuits - om de tafel. Een intern ondersteuningsteam is er voor de docenten, mentoren, het team. Met als gezamenlijk doel: goed onderwijs en doeltreffende leerlingbegeleiding. Begeleiders in school zijn dus ook altijd gericht op de vragen en ondersteuningsbehoeften van docenten en ze bespreken die doelgericht. In een 'handelingsgerichte school' komen collega's bij elkaar in de klas, wordt er gericht geobserveerd en gereflecteerd op de aanpak die werkt.

FORMULEREN VAN ONDERWIJSBEHOEFTE M.B.V. HULPZINNEN

- 1 Om het doel.... te behalen, heeft/hebben deze leerling(en):
- 2 Instructie nodig die....
- 3 Opdrachten of taken nodig die....
- 4 Leeractiviteiten of materialen nodig die....
- 5 Een leeromgeving nodig die....
- 6 Andere leerlingen nodig die....
- 7 Docenten nodig die....
- 8 Een mentor nodig die....
- 9 Een begeleider nodig die....
- 10 Ouders nodig die....
- 11 Hulp of ondersteuning nodig die....

Maak hieruit een keuze en prioriteer afhankelijk van het doel: wat is van toepassing ?

IMPLEMENTATIE

Iedere school verschilt in de mate waarin men al handelingsgericht werkt. Op elke school zal de implementatie van HGW dus anders verlopen. Dit is een intensief traject, met interventies op verschillende niveaus: de klas, het team, de school, het samenwerkingsverband. Een school die (verder) aan de slag wil met HGW ontwikkelt een gezamenlijke visie en aanpak vanuit de zeven uitgangspunten. De school maakt een keuze voor een onderwijs- en begeleidingsroute die past bij de visie van de school op passend onderwijs (Clijsen, Beek, van de Beek & van Herp, 2011). Veelal wordt gestart in een team, bouw, sectie of onderwijstype om de kans van slagen zo groot mogelijk te maken.

De begeleider draagt hieraan bij door de eigen handelingsgerichte werkwijze expliciet te maken, de taal te spreken, instrumenten te gebruiken en onderwerpen op de agenda te zetten, zoals de handelingsgerichte leerlingbespreking of klasbespreking, samenwerken met leerlingen, maken van een leerlingplan, en dergelijke.

Het is een proces van 'puzzelen' om de juiste aanknopingspunten en de verbinding tussen verschillende ontwikkelingen in en buiten de school te vinden. Dat maakt de implementatie van HGW een dynamisch proces.

TOT SLOT

Wie met HGW kennismaakt, reflecteert op wat hij al handelingsgericht doet, wat hij meer handelingsgericht wil gaan doen en probeert dit vervolgens bewust in zijn praktijk uit. Doen docenten en begeleiders dit gezamenlijk, dan ontstaat een professioneel en positief werkklimaat waarin docenten, het pedagogisch-didactisch aanbod, de leerlingen en hun ouders een centrale plaats innemen.

MEER LEZEN?

Clijsen, A., Beek, S., Beek, G. van de, & Herp, R. van (2011). Handreiking onderwijszorgroutes in het voortgezet onderwijs. Naar handelingsgericht werken. KPC Groep, 's Hertogenbosch.

Clijsen, A., Beek, S., Beek, G. van de, & Herp, R. van (2011). Draaiboek invoering onderwijszorgroutes in het voortgezet onderwijs. Onderwijs passend maken. KPC Groep, 's Hertogenbosch.

Pameijer, N., Beukering, T. van, Wulp, M. van der, & Zandbergen, A. (2012). Handelingsgericht werken in het voortgezet onderwijs. Leuven, Acco.

Magda van der Wulp en Alyce Zandbergen zijn orthopedagogen en onderwijsadviseurs, werkzaam bij Spring, scholen in de praktijk te Utrecht (www.burospring.nl).